

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота з педагогіки

на тему: «Умови успішного сімейного виховання молодшого підлітка»

Студентки групи **СОа 21-21** денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти філологічного факультету освітніх технологій (спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), спеціалізація 014.021 Англійська мова і література, **освітньо-професійна програма** Іноземні мови та літератури, методика навчання іноземних мов і зарубіжної літератури (англійська мова і друга західноєвропейська мова))

Струкало Єлизавети Сергіївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Соловей М. І.

Оцінка за 4-бальною шкалою _____

Оцінка за 100-бальною шкалою _____

Оцінка за шкалою ЄКТС _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

_____
(Прізвище та ініціали)

_____
(підпис)

_____
(Прізвище та ініціали)

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА СТИЛІ	5
1.1 Видатні педагоги про роль сім'ї у вихованні дітей.....	5
1.2 Функції сім'ї та стилі сімейного виховання.....	10
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКА	19
2.1 Формування адаптивних здібностей молодших підлітків в умовах сім'ї.....	19
2.2 Умови успішного сімейного виховання молодших підлітків.....	22
ВИСНОВКИ	26
РЕЗЮМЕ	28
АБСТРАКТ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	30

ВСТУП

Історично батьки мали величезний вплив на формування характеру своїх дітей. Діти переважно живуть у сімейному оточенні, де вони проходять важливий досвід розвитку, роблять початкові спостереження та засвоюють соціальні норми. Розуміння побудови та еволюції особистості вимагає визнання унікальних обставин виховання індивіда — матеріального середовища, в якому розкривається особистість дитини. Від народження до періоду становлення сімейний контекст людини глибоко впливає на її розвиток. Це підкреслює наголос предків на вихованні майбутніх поколінь, наголошуючи не просто на інструкціях, а на цілісному керівництві, що ґрунтується на особистій демонстрації, прихильності, шанобливому ставленні до людства та культурної спадщини. Народна мудрість з цього приводу каже: “Молодь багата мудрістю мами і тата“, “Яка вода, такий млин, який батько, такий син”, “Щоб людиною стати, треба працювати“, “Дурна мати – дурні діти”.

Ефективність сімейного виховання молодшого підлітка (дитини 10-14 років), значною мірою залежить від структурування домашнього середовища і дотримання сімейних традицій. Ключову роль відіграють такі елементи, як домашній порядок, участь дітей в управлінні сімейним бюджетом і загальний розпорядок дня. Обраний підхід до виховання має значну вагу в сімейному вихованні. Неправильна оцінка батьківського стилю може спровокувати різні патології фізичного та психічного розвитку, а також емоційні та поведінкові проблеми. Це не тільки негативно позначається на самопочутті, але й гальмує її психологічний розвиток і провокує порушення поведінки. Важливим барометром розвитку особистості служить якість стосунків, які встановлюються в сім'ї між дитиною та її родичами. Дійсно, основи індивідуальності закладаються в роки становлення, коли самоуявлення та сприйняття інших розвиваються через взаємодію з батьками. Враховуючи глибоку залежність дитини від батьків — фізично, емоційно та соціально — вони мають здатність чинити значний вплив на особистість і характер дитини.

Актуальність проблеми та її недостатня дослідженість зумовила вибір курсової роботи "Умови успішного сімейного виховання молодшого підлітка".

Об'єкт дослідження: сімейне виховання молодшого підлітка.

Предмет дослідження: умови успішного сімейного виховання молодшого підлітка

Мета дослідження: визначити сутність, зміст, шляхи сімейного виховання молодшого підлітка, проаналізувати умови його ефективного здійснення в сучасних умовах.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати досвід науковців, що стосується впливу сімейного виховання на формування особистості молодшого підлітка.
2. Визначити основні функції сім'ї та стилі сімейного виховання.
3. Розкрити роль сімейного виховання в формуванні особистості молодшого підлітка.
4. Розробити рекомендації батькам щодо сімейного виховання молодшого підлітка.

Під час написання курсової роботи були використані такі методи дослідження:

1. Аналіз.
2. Пояснення.
3. Порівняння.
4. Узагальнення.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською та англійською мовами та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ, ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА СТИЛІ

1.1 Видатні педагоги про роль сім'ї у вихованні дітей

Сім'я відіграє вирішальну роль в житті кожної людини — це мікросередовище, де дитина отримує захист і підтримку, де ми дізнаємось про любов і взаєморозуміння, де розвиваємо свої здібності і формуємо світогляд, де батьки допомагають пізнати перший соціальний досвід і розвивати його.

Питання сімейного виховання було популярним за всіх часів і змінювалось в ході усього розвитку людства. В минулому батьки намагались виховувати в дітях перш за все – це любов та повагу до них самих. У багатьох родинах, існував звичай “віддавати чолом”, тобто цілувати руку родичам та звертатись на “Ви”. Вітаючись, молодші підлітки мали вклонятись, так вони показували свою повагу та шану до тих, хто має більший життєвий досвід. Вихованням ж зазвичай опікувалась лише мати. Додатково, батьки намагались виховувати в своїх дітях духовний зв'язок між поколіннями. Тому у дітвори ще змалечку формувались повага, добра та щирість.

Питання сімейного виховання дослідники розглядали з різних позицій, причому розвиток теорії сімейного виховання займає центральне місце в педагогічній спадщині А.С. Макаренка. Його концепції щодо виховання колективних зв'язків у сім'ї, зміцнення батьківського авторитету, сприяння повазі до батьків, урізноманітнення методів та інструментів сімейного впливу на дітей, а також виховання всебічно розвиненої особистості залишаються актуальними і в наш час. А.С. Макаренко вважав виховання дітей головним у нашому існуванні. (Макаренко, 1973).

Він підкреслив важливість завдання сімейного виховання. У деяких домогосподарствах помітна відсутність уважного виховання: батьки та діти співіснують без чіткої вказівки, а батьки покладаються на те, що речі вирішуються самі. Відсутність певних цілей призводить до невпорядкованих результатів. Усе, чому діти років 10–14 навчаються в сім'ї, має тенденцію зберігатися в дорослому віці. Значущість сім'ї як виховного суб'єкта полягає в тому, що більшість років свого становлення дитина проводить у її межах. (Макаренко, 1973).

Жоден навчальний заклад не зрівняється з родиною. Саме в сім'ї закладається основа особистості дитини, де вона отримує початковий життєвий досвід, робить спостереження та вчиться орієнтуватися в різних ситуаціях. Дуже важливо, щоб уроки, які батьки передають своїм дітям, підкріплювалися реальними прикладами, демонструючи, що теорія узгоджується з практикою в дорослому віці. Найголовнішою метою виховання молодшої особистості є виховання справжньої єдності та моральних зв'язків між батьками та дитиною. Батьки не повинні просто залишати процес навчання без нагляду. Їхній головний обов'язок — забезпечити молодшому підлітку відчуття любові та виховання. Незалежно від віку дитини, ставлення до неї з ніжністю та турботою є найбільш вродженим і найважливішим обов'язком батьків.

Сімейне виховання має бути спрямоване на створення такого життя. Видатний педагог розробив цілу систему виховання для трудової діяльності в сім'ї. Він вважав, що важливою умовою для цього є участь дитини в домашньому господарстві. Праця виховує чесність, уважність і колективізм, дитина вчиться зважати на інтереси інших.

Свою концепцію сімейного виховання Макаренко виклав у "Книзі для батьків" та "Лекціях про виховання дітей", які він встиг прочитати по радіо, але які були опубліковані вже після смерті автора. Професор не ставив собі за ціль створити методикку сімейного виховання, а лише "допомогти батькам озирнутися, замислитися і відкрити очі". Перелік проблем, порушених у цих працях, досить широкий: загальні умови сімейного виховання, сімейний колектив та його характеристики, роль батька і матері та їхній авторитет у виховних питаннях, статеве виховання. (Макаренко, 1980).

Григорій Сковорода, видатний український бароковий гуманіст, філософ і педагог надавав надзвичайного значення сімейному вихованню, передаючи свої етичні погляди через байки та притчі, які розкривають стосунки між батьками та дітьми, наголошуючи на вихованні почуття вдячності та вмінні тішитися малим.

Батьки — це перші природні вихователі та наставники дітей, тому вони повинні зростати в атмосфері глибокої поваги і любові до батька і матері, вважаючи їх

"іконами Божими". Батьки повинні подбати про те, щоб їхні діти народилися здоровими і отримали гарне виховання. Навчання дітей вдячності є обов'язковою і необхідною умовою морального виховання, адже невдячна або аморальна людина не може проявляти доброту.

Моральній, добродійній та емоційно яскравій людині легше увійти і пристосуватися до навколишнього світу, ніж аморальній, пустій і позбавленій любові. Саме тому Г. Сковорода звертає увагу батьків на важливість виховання високоморальної особистості. (Сковорода).

Перша вимога філософа до батьків — усвідомити, що дитина народжується для добра, сформувані найкращі якості — любов, доброту і чесність, з якими вона увійде в соціум, прищепити їй найкращі риси — любов, доброту і чесність. Входити в суспільство з позитивом, любов'ю і добротою означає робити світ кращим, процвітаючим на доброті і повазі, вбиваючи злість, яка може панувати в деяких частинах світу.

Друга умова Сковороди полягає в тому, що батьки дитини повинні піклуватися про її здоров'я. З моменту народження батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своєї дитини, тим самим досягаючи мети та призначення фізичного виховання, оскільки воно є наріжним каменем здоров'я суспільства. Крім того, моральне виховання є ще одним вирішальним аспектом у формуванні характеру особистості, слугуючи життєво важливою складовою її загального виховання.

Таким чином, ми спостерігаємо цілісний і тісний зв'язок між цими компонентами. Якщо батьки нехтують будь-яким із них, їхні зусилля у вихованні виявляться неефективними, яких би зусиль не прикладати.

В. О. Сухомлинський також вважав виховання дітей у сім'ї важливою соціальною проблемою. Він завжди досліджував проблеми сімейного виховання, умови та особливості виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, помічав найбільш значущі та типові дефекти і недоліки сімейного виховання, досліджував причини цих недоліків. (Сухомлинський, 1978).

На його думку, зміцнення сім'ї та вдосконалення сімейного виховання є однією з найважливіших соціальних проблем, від вирішення якої залежатиме доля нашого

суспільства і моральне обличчя молоді. Під кінець життя професор приступив до роботи над довгоочікуваною книгою — енциклопедією сімейного виховання "Батьківська педагогіка", яка мала висвітлити найгостріші сучасні питання сімейного виховання, навчання батьків і дорослих, а також соціальної педагогіки. Однак Василь Олександрович не встиг підготувати книгу, яку планував опублікувати. Після його смерті вдалося зібрати рукописи та частину опублікованих статей і підготувати видання "Батьківської педагогіки". (Сухомлинський, 1978).

У цій праці кожен невеличкий епізод, подія з сім'ї, легенда чи оповідання стає тлом, початком змістовної розмови, педагогічних роздумів і міркувань, які заглиблюють нас у проблеми родинної педагогіки. В. О. Сухомлинський був справжнім знавцем і дослідником психології людини, з глибоким розумінням дитячої душі, переживань, почуттів, прагнень і сподівань, досконалим знанням психології дитячо-батьківських стосунків, міжособистісних стосунків у дитячих колективах, психологічного клімату в соціальних групах і чинників, що його визначають. Його надзвичайна педагогічна проникливість, глибоке розуміння, щира прихильність до дітей і співчутливий характер у поєднанні з невпинними й непохитними дослідницькими зусиллями значно збагатили його розуміння та дослідження заплутаних тонкощів психологічного світу дитини. Це призвело до розкриття нюансів їхніх емоцій, прагнень, намірів і мрій.

Відомо, що Батьківщина розпочинається з сім'ї, що найважливіші якості громадянина-патріота своєї Батьківщини закладаються у родинному вихованні, що діти є продовженням не тільки нашої родини, а й нашого суспільного ладу, наших здобутків і наших шляхетних прагнень. Від того, які духовні цінності отримає молодь, буде залежати майбутнє нашої нації та суспільства. Молодята повинні визнати, що шлюб починається з готовності виконувати важливий і сумлінний суспільний обов'язок: виховання дітей. Ефективність цих зусиль переважно залежить від емоційного багатства, відданої любові, взаємної поваги, ефективного спілкування, а також педагогічного досвіду та здібностей.

Сімейне виховання є актуальним і у наш час, адже воно відіграє фундаментальну роль у розвитку та добробуту дитини. Сім'я є основним агентом

соціалізації, передаючи дітям культурні норми, цінності, переконання та традиції. Завдяки взаємодії з батьками, братами і сестрами, діти навчаються соціальних навичок, моральних принципів і належної поведінки. Також сімейне виховання забезпечує емоційну підтримку, любов та турботу, сприяючи почуттю безпеки, приналежності та самоповаги. Позитивні стосунки між батьками та дітьми сприяють емоційній стійкості, психічному здоров'ю та загальному благополуччю протягом усього життя. Міцні сімейні зв'язки та відкрите спілкування забезпечують захист під час стресу та невизначеності.

Деякі молоді батьки не розуміють, якої шкоди вони завдають своїм дітям "поганим вихованням", поганим прикладом, неготовністю до виконання найважливішої функції — виховання дитини.

Ступінь сталості та послідовності сімейного виховання залежить від стабільності основних характеристик виховного процесу — типу емоційного прийняття дитини, числа і змісту вимог і обмежень, типу контролю, рівня захищеності і способів вирішення конфліктних ситуацій. Питання про сімейне виховання досліджувала українська керівниця наукової школи Федяєва Валентина Леонідівна.

“Сучасна парадигма виховання дітей у сім'ї надає поняттю «сімейне виховання» нового звучання й визначається як формування і становлення особистості”. (Федяєва, 2021).

Освіта готує дітей до життя в суспільстві, яке характеризується набуттям таких якостей, як уміння діяти, приймати рішення, відрізнити добро від зла і ставитися до різних людей у конфліктних ситуаціях, знаходити необхідну інформацію та успішно її використовувати тощо. Сімейне виховання забезпечує дитині можливість не тільки жити в суспільстві, а й самореалізуватися як особистості. Родинне виховання сприяє тому, що дитина не тільки вміє жити в суспільстві, а й самореалізуватися як особистість.

Нині відбувається переосмислення сутності процесу сімейного виховання: необхідність відштовхуватися від реального виховного досвіду батьків, враховуючи досягнення вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі сім'ї та сімейного

виховання, використовуючи історично сформовані цінності народного сімейного виховання, його форми, методи, прийоми і засоби.

Важливо виховувати у дітей почуття власної гідності, створювати атмосферу відкритого спілкування, заснованого на гуманізмі, взаємоповазі, толерантності, демократії та національному менталітеті.

У сімейній атмосфері, яка враховує індивідуальні особливості дитини, де правила спілкування гнучкі і відкриті, де немає кричущих протиріч, у дитини розвивається сильне почуття власної гідності. Таке розуміння і сприйняття сім'ї дітьми, безумовно, залежить від батьків, їх розуміння і підтримці.

Виховання дітей буде ефективним, якщо сімейні правила дозволяють вільно обговорювати всі події, як щасливі, так і нещасливі. Така сім'я є гармонійною, і якщо правила змінюються, то змінюється і виховна ситуація в родині.

Отже, першим підґрунтям дитини є сім'я. Саме там формуються перші цінності дитини, її погляди на світ та любов до всього навколишнього. Це інститут, де ми формуємо правила та норми поведінки, отримуємо досвід спілкування та будуємо міжособистісні взаємини. А основне завдання батьків — виростити гідну та відповідальну людину, яка вміє протистояти труднощам та йти вперед, не озираючись назад.

1.2 Функції та стилі сімейного виховання.

Сім'я — це першооснова формування всіх необхідних знань, умінь, навичок, різнобічних якостей особистості. На нашу думку, найважливішу виховну місію виконують батьки дитини. Саме вони відіграють головну роль у формуванні свідомості молодших підлітків, їхнього світогляду, почуття власної гідності, сумління, честі, совісті тощо. Послідовно впливаючи на фізичний, духовний і пізнавальний розвиток дитини, батьки формують її характер і особистість.

Сім'ї можна розділити на функціональні та дисфункціональні відповідно до їхніх здатностей виконувати свої функції.

Функціональна сім'я — це сім'я, яка виконує свої завдання, справляється зі своїми внутрішніми та зовнішніми викликами і, як наслідок, задовольняє потреби всіх членів сім'ї та сім'ї в цілому.

Дисфункціональна сім'я — це сім'я, в якій систематично не задовольняються основні потреби членів сім'ї, не вирішуються головні завдання, характерні для кожного етапу життєвого шляху сім'ї.

Сім'я виховує особистість дитини і здійснює систематичний виховний вплив на кожного з її членів упродовж усього життя. Суть виховної функції у виробленні норм поведінки, рис характеру та національної самосвідомості. На виховну функцію сім'ї в нинішніх умовах негативно впливає послаблення родинних зв'язків, зниження здатності батьків спілкуватися з дітьми та контролювати їх, а також суттєва зміна поведінкових норм і сімейних цінностей протягом життя одного покоління. Гуманістична функція передбачає формування “досконалої людськості”, утвердження добра на Землі.

Духовно-етичний аспект сімейного виховання включає в себе виховання високої духовності та моральної цілісності дітей. Складність цього завдання полягає в тому, що воно загалом вирішується духовно і морально правильно організованим життям сім'ї, суспільним устроєм, вчинками окремих людей і прикладом батьків. Фактично, духовність виховується духовністю, і діти мають великий простір для накопичення знань, які слугуватимуть основою для формування наукового світогляду.

Основою емоційно-естетичної ролі є залучення дітей до сприйняття навколишнього середовища через призму краси та виховання схильності до естетики. Розуміти красу в дійсності — у природі та праці людей, у їхніх суспільних стосунках, поведінці та вчинках, у мистецтві. Формувати естетичні уявлення, смаки і переконання, виховувати потребу і здатність творити красу в житті і мистецтві.

Пізнавальна функція передбачає надання глибокого розуміння динаміки української сім'ї, генеалогії, родинно-соціальних взаємодій та специфічних трудових обов'язків членів сім'ї.

Конструктивна функція передбачає окреслення раціональних підходів виховного впливу на особистість особистості.

Комунікативно-інформаційна функція полягає у формуванні сприятливого сімейного мікроклімату, необхідного для психічного та емоційного спілкування між

батьками та дітьми. Сприяє дотримуванню основних правил мовленнєвого етикету, виробленню нормативів спілкування, що передбачає доброзичливі взаєностосунки, взаєморозуміння, її посередництвом здійснюється також передавання інформації.

Соціальна функція формує моральні цінності та перспективи. Його роль полягає в тому, щоб допомогти у визначенні відповідних форм соціальної взаємодії з іншими в конкретних історичних контекстах.

Усі функції тісно пов'язані між собою, тому для виховання всебічно-розвиненої особистості батьки повинні виконувати всі функції. У такій сім'ї діти 10-14 років будуть мати змогу для самоствердження, самореалізації, збагачення і розвитку своєї особистості.

Стиль сімейного виховання позначає спосіб взаємодії між батьками та дітьми, що передбачає використання специфічних засобів і прийомів виховного впливу, що передаються за допомогою чітких вербальних і невербальних комунікативних моделей.

На розвиток стилів сімейного виховання впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори, а також генетичні особливості батьків і дітей:

1. Освітній рівень батьків.
2. Темпераментні типи батьків та їх сумісність.
3. Традиції в родинах, де виховувалися батьки.
4. Науково-педагогічна література, до якої звернулися батьки.

У психологічній літературі існує безліч досліджень, щодо стилей сімейного виховання, але ми вважаємо, що найбільш точною є така класифікація: гармонійний, запобігливий, контролюючий, потуральний, співчутливий, змагальний та розважливий стилі. (ТОВ "Всеосвіта", 2017 - 2024)

Гармонійний стиль виховання.

Зміст гармонійного батьківства закладено в його назві: гармонійне виховання формує цілісний соціально-психологічний тип особистості. У таких сім'ях дитина народжується і росте в теплій, доброзичливій атмосфері, а батьки приділяють багато уваги розвитку сімейних звичаїв і традицій, яких самі суворо дотримуються. З раннього віку ці діти демонструють розсудливість і вміння мотивувати свої вчинки,

оскільки їхні батьки поводяться аргументовано і свідомо, вони уважні до вимог дорослих і чуйні до своїх однолітків. Характерною рисою цих дітей є щирість, і якщо з якихось причин у них є таємниця, вони ніколи її не розкривають; вони вміють знаходити вірних друзів, завжди щирі та відверті у спілкуванні, не приховують своїх справжніх почуттів. У навчанні молодші підлітки на всіх уроках виявляють ініціативу та активність; серйозно займаються самоосвітою та самовихованням; ніколи не розв'язуватимуть конфлікт з позиції сили. Таким дітям властиві такі якості, як відповідальність і урівноваження, правдивість, ввічливість і щирість, поступливість і слухняність, непримиренність до недоліків і потворних вчинків інших, реальність оцінки власних можливостей, самокритичність і наполегливість у досягненні мети.

Запобігливий стиль сімейного виховання.

На запобігливий стиль сімейного виховання може впливати як стан здоров'я дитини, так і особливості особистості батьків. Батьки можуть проявляти підвищену пильність і чуйно реагувати на будь-які ознаки поганого самопочуття дитини, забезпечуючи постійний догляд і увагу, коли дитина часто хворіє. У таких домогосподарствах дитина значною мірою обмежена в активних заняттях, а батьки виключно контролюють її поведінку, диктують її інтереси та організують її ігровий час. Дуже часто в таких сім'ях заведено виконувати всі забаганки дитини. У міру дорослішання молодшого підлітка батьки починають використовувати матеріальні стимули для того, щоб їхні діти були слухняними і дотримувалися правил. Батьки вважають, що такий нагляд захистить дитину від гормональних змін і кризових ситуацій. Такі батьки дуже мало уваги приділяють вихованню моральних цінностей. У дітей з таких сімей виробляється ситуативна мораль: коли вони опиняються в соціальній групі, то слідує моральним принципам цієї групи і покладаються на думку інших. Вони не претендують на лідерство в дитячому колективі: йдуть за лідером і за більшістю. Ці молоді підлітки легко опиняються в поганій компанії. Вони часто байдужі до критики, не схильні до самокритики та прийняття самостійних рішень. Вони не хочуть трудитися в школі, часто відволікаються на уроках і не бажають виконувати домашні завдання. Батьки часто виконують домашні завдання за

дітей. Основними характеристиками таких дітей є імпульсивність, несамостійність, нездатність до прийняття самостійних рішень.

Контролюючий стиль сімейного виховання.

Контролюючий стиль сімейного виховання призводить до формування тривожного соціально-психологічного типу особистості. У таких сім'ях воля дитини жорстко контролюється і підпорядковується: батьки диктують дитині розпорядок дня, визначають, з ким дружити і як одягатися, встановлюють правила поведінки. Батьки використовують досить активні методи покарання: фізичні покарання, іноді дуже жорсткі, авторитарний тон і крик. Молодші підлітки ставляться до цього досить спокійно, але старші протестують проти такого підходу. Часом такі батьки карають дітей просто для того, щоб підкреслити свою владу над ними, сподіваючись, що їхня дитина стане дуже моральною людиною. У таких сім'ях діти позбавлені підтримки, уваги і тепла батьків.

Внаслідок того, що поведінка дитини не завжди відповідає високим стандартам, встановленим батьками, вона росте невпевненою в собі. Такі діти надмірно усвідомлюють свої слабкі сторони і повністю позбавлені можливості продемонструвати або посилити свої найкращі якості. Дії такої дитини в початковій школі можуть бути недоречними і розглядатися як захисні реакції. Такі учні мають проблеми з навчанням: вони не здатні творчо розмірковувати, не намагаються відстоювати істину, їхній розумовій діяльності бракує самостійності. Як підсумок, у них дуже високий рівень тривожності. Такі діти не здатні зосереджено працювати протягом 15—20 хвилин, але вони можуть успішно навчатися в початковій школі.

Якщо вони працюють гірше, ніж інші діти, або не досягають успіху взагалі, вони здатні зруйнувати все, що пов'язувало їх з цією роботою, і більше ніколи не повертатися до неї. У таких дітей досить складні стосунки в колективі: вони часто конфліктують з однолітками та вчителями, що призводить до самоізоляції;

Потуральний стиль сімейного виховання.

Цей стиль характеризується повною і неконтрольованою свободою дій, яка надається дитині майже з пелюшок. Дорослі в таких сім'ях мало переймаються душевним станом дитини, байдужі до її прохань і потреб, а іноді просто не бачать

потреби звертати на неї увагу, часто зайняті власними проблемами, бізнесом, роботою, друзями. Батьки демонструють неадекватне та непостійне використання як дисциплінарних, так і мотиваційних тактик: наприклад, вони можуть покарати дитину та негайно захопити, щоб дитина не засмутилася або не порушила батьків. У таких сім'ях переважає метод виховання, подібний до батога і пряника. Батьки взаємодіють зі своїми дітьми таким чином, що ненавмисно спонукають їх шукати найвигідніші форми взаємодії з іншими. Це сприяє розвитку таких якостей, як підлабузництво, поступливість і лестощі. Діти швидко розуміють концепцію користі, вчаться визначати пріоритети корисних стосунків, рішень, корисних для сім'ї, і стосунків із вигідними людьми з самого раннього віку.

Іноді батьки можуть навіть заохочувати інтелектуальні заняття своїх дітей виключно заради власної вигоди, залишаючись постійно пильними та напруженими. У своїх соціальних колах ці діти набувають репутації пліткарів і опортуністів, яким бракує справжнього співчуття чи співчуття. Вони, як правило, вихваляються та виявляють зневагу до фізичних і розумових навантажень, риса, яка зберігається протягом усього їхнього життя. Навіть з дитинства вони виявляють незацікавленість у навчанні, швидко втомлюються під час уроків і активно намагаються уникати роботи, коли це можливо. Такі діти обіцяють, але не виконують свої обіцянки, вимогливо ставляться до інших, але не до себе. Також можуть демонструвати самовпевненість, яка межує з хамством, Такі діти важко вживаються в дитячий колектив, не здатні безкорисливо дружити, намагаються весь час бути «на очах» і, якщо такого не відбуваються готові обвинувачувати у своїх проблемах всіх, але не себе. Така манера поведінки призводить до конфліктних ситуацій, ними ж і спровокованих.

Співчутливий стиль сімейного виховання.

Цей стиль більш характерний для родин з недостатнім матеріальним статком, поганими побутовими умовами. Дитина змалку залишається без належного нагляду, рано починає доросле життя та трудову діяльність, допомагаючи активно батькам, однак при цьому сильно замикається на житті родини. Зазвичай такі діти безініціативні, малоактивні, зі звуженим кругозором. У дитячому колективі

поводяться насторожено, не бажають говорити ані про себе, ані про свою родину, довго придивляються до оточуючих. Потреби дітей у таких сім'ях задовольняються залежно від можливостей їхніх батьків, тобто ніхто ніколи не балує дитину.

Батьки навчають дитину пристосуватися до життя у світі, долаючи труднощі та радіючи найменшій, але досягнутій власною працею перемозі. За будь-яких обставин батьки не перестають ставитися до своїх дітей з добротою. Саме тому діти намагаються якнайшвидше повернутися додому, не бажають ходити на велелюдні зібрання. Співчутливий стиль сімейного виховання формує інтровертний соціально-психологічний тип особистості. Діти цього типу мають багатий внутрішній світ і вкрай спостережливі: можуть серйозно і зосереджено працювати, не вимагаючи уваги вчителя; багато уваги приділяють вивченню поведінки однолітків і дорослих, що робить їх відповідальними і організованими; на уроках говорять тихо і відповідають невпевнено, хоча все знають; у спілкуванні з однолітками обережні, проявляють підвищену сором'язливість; не бажають, щоб їх бачили інші. Дитячий колектив для них не має великого значення: вони не прагнуть ні з ким встановлювати дружні стосунки. Рисою їхнього характеру є досягнення життєвих цілей, незважаючи на перешкоди, повага до старших і моральних стандартів.

Основним недоліком дітей цього типу є невміння постояти за себе, скритність щодо власних почуттів, безініціативність та покірність у конфліктних ситуаціях. З усіх представлених типів особистості цей тип є найбільш вольовим: діти терплячі, самокритичні, посидючі і вольові; їм притаманні такі риси характеру, як чесність і щирість, врівноваженість і ввічливість, уважність і чуйність; вони мужньо переносять життєві труднощі і ні на кого не перекладають провину.

Змагальний стиль сімейного виховання.

Такий підхід до виховання передбачає, що батьки часто порівнюють своїх дітей з іншими та відчують значний дистрес, якщо їхня дитина в порівнянні не виглядає добре. З дитинства вони сприймають вчинки своєї дитини як унікальні та виняткові, намагаються розкрити свої таланти, навіть якщо дитина цього не хоче, підштовхуючи до широкого, часом невиправданого розвитку. Відповідно, у підлітків формується сильне почуття вищості над однолітками. Однак, якщо дитина зазнає несподіваної

невдачі, це може призвести до тривалого почуття апатії та депресії, що гальмує її прогрес на тривалий період.

У змагальному стилі сімейного виховання батьки використовують як покарання, так і заохочення. Покарання може бути не лише суворим, але й невинувато жорстоким, якщо дитина порушує прийняті сімейні норми. У таких сім'ях батьки уважно стежать за інтелектуальним розвитком дітей, заохочують дослідницьку діяльність дитини похвалою, а діти, в свою чергу, вчаться демонструвати свої інтелектуальні здібності та досягнення.

Внаслідок такого стилю виховання формується пошуковий соціально-психологічний тип особистості.

У дитячому колективі такі діти претендують на офіційне визнання та лідерство, дуже задоволені, якщо хтось потрапляє у залежність від них, полюбляють командувати іншими дітьми. З раннього дитинства вони дисципліновані та ініціативні, байдужі до інтересів колективу, перебільшують свої можливості, самовпевнені, егоїстичні, свої промахи та помилки дуже глибоко переживають. Такі діти, починаючи з першого класу, можуть навчатися тільки на «відмінно». У будь-якій діяльності їх цікавить результат, беруть участь в усіх заходах, аби лише їх оцінили та помітили. Висока активність цих дітей дозволяє їм легко та швидко досягти значних успіхів, особливо за умов конкуренції. Вони постійно демонструють свою ерудицію та здібності.

Розважливий стиль сімейного виховання.

Цей стиль характеризується тим, що з раннього дитинства дитина користується повною свободою дій і має можливість набувати власного життєвого досвіду шляхом проб і помилок. Батьки повністю виключають примус і фізичні покарання у вихованні, вважаючи, що дитина здатна сама вибрати собі заняття до душі і має право лише на поради чи рекомендації. Батьки стежать за тим, щоб гідність дитини ніколи не була принижена родичами, однолітками чи незнайомими людьми. У таких сім'ях стосунки добрі, теплі та відверті, а діти залучені до вирішення сімейних ситуацій.

Такий стиль сімейного виховання формує соціально та психологічно чутливий тип особистості.

Вже в початковій школі діти самостійні, не потребують зайвих нагадувань, добре поінформовані про події навколишнього світу. Діти з раннього дитинства шанобливо ставляться до старшого покоління.

Таким чином, сім'я є першим місцем соціалізації індивіда, де закладаються основи його становлення як особистості. Сім'я є первинною групою, і саме тут починається розвиток особистості. Існує безліч функцій сімейного виховання, але усі вони тісно поєднані один з одним, саме тому, для всебічно-розвиненої особистості батьки повинні намагатись зберігати та виконувати всі функції. Також, важливою характеристикою сімейного виховання є його стиль, адже це спосіб взаємодії батьків з їхніми дітьми, завдяки методів та засобів виховного впливу. Найкращий стиль виховання визначити важко, для кожного він свій, так само, як і у кожному з них існують переваги та недоліки.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКА

2.1 Формування адаптивних здібностей дітей в умовах сім'ї

Діти часто стикаються з навколишнім світом: його незвичністю, новизною та небезпеками. З точки зору взаємодії з іншими людьми, стосунків і правил, вони можуть опинитися в складній ситуації. Дитина повинна мати можливість адаптуватися, або сховатися в психологічно безпечній і комфортній ніші, яку повинна займати сім'я.

Формування адаптивних здібностей у дітей в умовах сім'ї є важливою складовою їхнього розвитку. Сім'я відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку дитини, де вона може навчатися та розвиватися. Позитивні взаємини в сім'ї, підтримка батьків, а також можливість вільного вираження почуттів та думок сприяють формуванню адаптивних здібностей у дітей.

Сім'я — це перша і головна "школа" соціального досвіду. Засвоєння цього досвіду виражається не лише в набутті дітьми певних знань і навичок, а й у розвитку їхніх здібностей та особистісних якостей. При цьому важливим є фактор середовища, простору соціальної взаємодії, в якому дитина знаходила б стимули для самонавчання та саморозвитку на початковому етапі онтогенезу, що є вирішальним для особистісного розвитку. Адже дитина молодшого підліткового віку починає "розвиватися" як особистість, коли створюється середовище, що забезпечує розвивальну взаємодію, в якій особлива роль відводиться дитячо-дорослому колективу.

Сім'я є основною мікросистемою в суспільстві, слугуючи головним каналом, через який люди здобувають знання та справляють значний вплив на свою особистість, формуючи особливі якості та характеристики. Він створює особливе морально-психологічне середовище, функціонуючи як школа міжособистісних стосунків для дітей. У сім'ї у дітей формується розуміння моралі, порядності, важливості поваги як матеріальних, так і духовних цінностей. Вони відчувають такі емоції, як любов, дружба, обов'язок, відповідальність і справедливість з близькими членами сім'ї. Крім того, суб'єктивні цінності прищеплюються в сім'ї, слугуючи

внутрішнім орієнтиром для поведінки та особистісного зростання дитини. Крім того, сім'я відіграє ключову роль у розвитку навичок спілкування, взаємодії та адаптації.

Адаптивні здібності — це інтегральна категорія, яка є надбудовою над усіма іншими здібностями. Вони включають в себе перелік різноманітних здібностей, таких як загальні (розумові, фізичні, навчальні) та спеціальні (лідерські, комунікативні, художні, візуальні тощо), які забезпечують успіх у виконанні різних видів діяльності і, як наслідок, успішну адаптацію. Тобто адаптаційні здібності — це ще й творчі здібності, адже вони є запорукою пошуку ефективних способів вирішення будь-яких пізнавальних і творчих життєвих завдань з раннього віку.

Саме в сім'ї, першому соціальному інституті, молодші підлітки розвивають свої здібності, в тому числі й адаптивні. Це пов'язано з тим, що діти зазвичай схильні копіювати поведінку тих, з ким вони перебувають у найближчому контакті. У зв'язку з цим важливо зазначити, що діти вчаться певним способам поведінки від батьків, не тільки засвоюючи правила, які їм безпосередньо повідомляються (готові рецепти), а й спостерігаючи моделі у взаєминах батьків (приклад).

Саме сімейна взаємодія, "ментальна стимуляція", яка відбувається під час спільного спілкування та діяльності дитини з дорослими, є вирішальним фактором середовища у розвитку дитячого інтелекту, що безпосередньо визначає здатність дитини до адаптації. Дослідники виявили, що ті, хто отримував емоційну підтримку, краще справлялися із завданнями тесту, а наявність чи відсутність контролю над поведінкою дитини суттєво не впливала на результати вимірювання інтелекту. Іншими словами, не когнітивний і поведінковий контроль, а саме емоційна підтримка, створення певного емоційного середовища, суттєво впливає на результат розумової діяльності дитини. За відсутності поведінкового контролю та емоційної підтримки розумні діти починають боятися невдач. І навпаки, при високому поведінковому контролі та емоційній підтримці (домінуюча гіперпротекція) у дітей з низьким інтелектом розвивається мотивація до успіху.

Загалом вплив спілкування на психічний розвиток дитини зумовлений 1) сприятливими "об'єктивними" якостями дорослого, що поєднуються з його властивостями як суб'єкта спілкування; 2) збагаченням дорослим досвіду дитини; 3)

безпосереднім визначенням дорослим завдань, які вимагають від дитини оволодіння новими уявленнями, навичками та вміннями; 4) підкріплювальним впливом думок та оцінок дорослого; 5) можливостями для дитини черпати натхнення з дій та вчинків дорослих у спілкуванні; 6) сприятливими умовами, які дають змогу дитині розкрити свою творчу, оригінальну натуру.

Спілкування так само необхідне дитині, як і їжа. Підліток, який отримує повноцінне харчування та медичну допомогу, але позбавлений постійного контакту з дорослими, погано розвивається не тільки психічно, а й фізично. Брак спілкування в ранньому віці накладає фатальний відбиток на подальшу долю особистості, визначаючи формування агресії, асоціальних тенденцій та емоційного спустошення. Іншими словами, без постійної уваги та емоційного спілкування з дорослим розвиток молодої людини сповільнюється, що призводить до різноманітних психологічних труднощів та розладів.

Для хлопчиків ізоляція батька у вихованні особливо небезпечна. Якщо хлопчик не знаходить маскулінної рольової моделі в батькові, і при цьому залежить від сильної, енергійної матері, він виростає психологічно асексуальним, нерішучим і боязким. Дівчатка, навпаки, стають більш агресивними і запеклими, у них розвиваються маскулінні риси: вони прагнуть стати лідерами, керувати іншими.

Госпіталізація — стан, який виникає у дітей, коли відсутнє спілкування з дорослим. Посмішка, лагідні слова, дотик дитячого тіла, обійми — це елементи невловимої і важливої форми виховання, яку ми називаємо прямим емоційним спілкуванням.

Любов, емоційна близькість і підтримка, які члени сім'ї висловлюють один одному, мають величезне значення. Доброзичлива атмосфера і система сімейних стосунків, які дають відчуття безпеки, одночасно стимулюючи і направляючи розвиток дитини, сприяють її благополуччю.

Батьківська любов є величезним і незамінним каталізатором духовного зростання, емоційного благополуччя, морального розвитку дитини, її оптимістичного погляду та впевненості в собі. Це водночас і необхідна умова, і нескінченний резервуар чуйності, піклування та поваги до інших. У середовищі, яке

характеризується любов'ю та інтимністю, вроджена потреба дитини в позитивних емоціях, яка виникає від народження, знаходить задоволення. Взаємодія в атмосфері близькості, любові, довіри та уважного ставлення до інших глибоко впливає на психіку дитини, прокладаючи шлях до багатого спектру емоційних переживань, задоволення потреб та інтересів і слугуючи справжнім тренінговим майданчиком для соціальної взаємодії та особистого зростання.

Дитина, яка не отримує достатньо любові від батьків, виростає запальною, нечутливою до почуттів інших, провокативною, некомфортно почувається в колективі однолітків, іноді замкнутою, надмірно сором'язливою і невпевненою в собі. У дитини, яка виросла в атмосфері надмірної любові, розпещеності, страху і благоговіння, дуже скоро з'являться риси егоїзму і егоцентризму, розпещеності, збоченості, зарозумілості і лицемірства. У сім'ях, де дитина піддається аморальному оточенню або негативному емоційному поводженню, її розвиток може бути перешкодженим. У таких умовах сімейне виховання негативно впливає на становлення особистості дитини, перешкоджає розвитку її здібностей і адаптаційних можливостей.

Таким чином, навички подолання труднощів є ключем до пошуку ефективних способів вирішення всіх життєвих пізнавальних і творчих проблем. Батьківська любов - невичерпне джерело духовного розвитку дітей. Для батьків природно любити своїх дітей, так само, як вони їх їдять. Батьківську любов часто називають "справжньою", тому що це чиста любов, адже навіть якщо вони роблять щось не так, батько і мати ніколи не покинуть свою дитину. Їх цінність полягає в тому, що вони віддають все своє життя дітям, а підтримка завжди важлива, незалежно від віку. Брак любові в ранньому віці формує у дитини недовіру до світу в цілому. Відсутність адекватної любові з боку батьків призводить до труднощів у самовизначенні та саморозумінні.

2.2 Умови успішного сімейного виховання молодших підлітків

Ефективність сімейного виховання молодших підлітків напряму залежить від наявності відповідних умов. Основною передумовою сімейного виховання є надійний фундамент, що базується на незмінному авторитеті, підтримці подружньої вірності,

любові до дітей і відданості виховному обов'язку, усвідомленні ролі батьків у створенні та збереженні домашнього вогнища, моральній підготовці молодих людей до подружнього життя власним прикладом.

Найголовніше, що діти сприймають сім'ю як джерело емоційного комфорту і внутрішньої впевненості, як запоруку того, що вони знайдуть розуміння, підтримку і захист за будь-яких обставин. У сім'ї молодші підлітки вперше відчують ревності, набувають досвіду подолання взаємонерозуміння і вчаться робити не тільки те, що приємно їм, а й те, що потрібно іншим.

Запурука формування мікроклімату здорових стосунків між усіма членами сім'ї залежить передусім від належної організації сімейного життя, яка складається з питань побуту, спільної роботи та комунікації. Це повага і доброзичливість у стосунках, які поширюються на всіх членів сім'ї. Це, перш за все, любов. Тому, якщо дитина змалку буде свідком справжньої людської ласки та пошани, вона візьме цей найкращий приклад моралі за основу свого майбутнього сімейного життя.

Поведінка дорослих відіграє вирішальну роль у сімейному вихованні. Діти 10—14 років виховуються не лише тоді, коли з ними розмовляють, заохочують чи карають. Батьки виховують своїх молодших підлітків у кожную мить свого життя — коли говорять з іншими, коли сумні або щасливі, коли плачуть або готують вечерю — все це має величезне значення для дитини. Саме тому дорослим потрібно бути вимогливими і контролювати свої дії, адже неможливо виховати цілісну особистість, не забезпечивши її позитивним прикладом для наслідування.

Батьки повинні мати авторитет в очах своїх дітей. Він має бути справжнім, щирим і ґрунтуватися на добре організованому сімейному житті, в якому не може бути дрібниць, бо все важливе. Батьківський авторитет має ґрунтуватися на ерудиції та загальній обізнаності, відповідальності у всіх справах, любові та зацікавленості у справах дітей.

Молодші підлітки прагнуть наслідувати в усьому своїх батьків. Для них немає нічого кращого, ніж мати перед собою чудовий приклад для наслідування. Напевно, немає батьків, які б цього не розуміли. Але в повсякденному житті ми часто

стикаємося з тим, що дитина не може зрозуміти, чому мама забороняє те, що вона робить, чому тато говорить одне, а робить інше.

Діти звертають пильну увагу на поведінку батьків. Перші уявлення про справедливість, честь і обов'язок діти отримують не стільки зі слів батьків, скільки зі спостережень за їхніми вчинками. Тому поведінка батьків, їхня совість і відповідальність, їхнє життєве кредо є головними чинниками успішного виховання дітей. У сім'ї світогляд батьків передається дітям через спілкування. Батьки прищеплюють дітям свої стереотипи свідомості і поведінки особистим прикладом, що є суттю будь-якого виховання. У "домашній школі" дітей готують до найскладнішої і найвідповідальнішої професії на землі — професії матері і батька.

Достатній рівень педагогічної культури батьків також відіграє важливу роль. Це в основному стосується педагогічних знань, які допоможуть їм краще пізнати своїх дітей і зрозуміти їхні потреби.

Педагогічна культура батьків глибоко впливає на те, як діти виховуються, навчаються та соціалізуються, формуючи їхні переконання, поведінку та майбутні орієнтири. Культурні норми щодо соціальних ролей, стосунків та етичних цінностей передаються через батьківське керівництво, моделювання та підкріплення. Батьки прививають культурні цінності, норми та очікування своїм дітям через розповіді та щоденну взаємодію, формуючи у них почуття ідентичності, належності та моральні принципи.

Неодмінною ознакою педагогічної культури батьків є вміння користуватися словом. Але мало хто з дорослих вміє розмовляти з дітьми. Одні батьки вважають повчальний тон єдиним можливим вирішенням проблеми, інші суворо засуджують будь-яку провину, треті використовують поблажливий, злегка іронічний тон. Але перш за все, ніколи не варто починати з різких, суворих слів, з "остаточних" висновків: "Я все знаю! Це ти у всьому винен!". У таких випадках діти вперто мовчать або завзято заперечують. Злість, дратівливість і вплив поганого настрою найбільше впливають на характер розмови. Якщо, на жаль, ваша сім'я спілкується на підвищених тонах і ваша дитина виробила звичку кричати, незабаром настане важкий час, коли у відповідь на ваш крик ви почуєте грубі і жорстокі слова з дитячих вуст. Крик, бійка і

придушення діяльності дитини ніколи не виховають справжню людину, а ось пояснення, переконання, гумор і особистий приклад здатні не тільки виховати, але й перевиховати дітей.

Інтонація, жести і міміка не менш важливі в розмові. У сім'ї дозвіл і заборона повинні бути не тільки обґрунтованими, але й висловлюватися в різних формах та інтонаціях, різними тонами. Наприклад, заборона може мати форму вимоги, наказу, вказівки, попередження, догани, рекомендації, осуду, настанови, наполягання, докору, пропозиції тощо. Наслідуючи батьків, діти поступово засвоюють стиль сімейних розмов і те, як використовувати слова в різних ситуаціях.

Отже, ефективне сімейне виховання молодших підлітків залежить від створення сприятливих умов у сімейному середовищі. Для цього потрібен міцний фундамент, що базується на непохитному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей та відданості виховному обов'язку. Найголовніше у цьому вихованні — щоб дитина сприймала сім'ю як джерело емоційного комфорту і внутрішньої впевненості, де вона завжди знайде розуміння, підтримку і захист.

Поведінка і манери батьків є запорукою ефективного сімейного виховання, оскільки вони дають дітям план дій, як долати життєві складнощі з чесністю, емпатією та стійкістю. Втілюючи цінності, які вони хочуть передати, і сприяючи створенню атмосфери взаєморозуміння та поваги, батьки закладають фундамент для розвитку гармонійних особистостей, здатних процвітати у світі за межами сімейного осередку.

ВИСНОВКИ

Завдяки проведенню досліджень з курсової роботи, ми маємо змогу зробити висновки, що сім'я — це одна з найдавніших і найстабільніших соціальних спільнот. Виникнувши на зорі людства, вона пройшла через багатовікову історію і продовжуватиме це робити в майбутньому. А основну роль у становленні особистості молодшого підлітка є сімейне виховання. Від цього залежить все їхнє подальше життя, як вони будуть поводитись, розвиватись та які цінності у них будуть. А для формування правильного уявлення про цей світ їм необхідно: любов та підтримка батьків. Важливо, щоб у сім'ї панувала атмосфера взаєморозуміння, підтримки та любові. Діти повинні відчувати, що їхні батьки завжди підтримають їх навіть у складних ситуаціях. Діти також повинні відчувати, що вони можуть вільно спілкуватися з батьками та висловлювати свої почуття та бажання. Батьки повинні бути прикладом для дітей у всіх сферах життя, від виховання до взаємодії з іншими людьми. Важливо, щоб у сім'ї були спільні цінності, які кожен член родини поважає та дотримується. Батьки повинні відводити достатньо часу для спілкування з дітьми, для спільних розваг та навчання, щоб діти відчували, що вони важливі для них.

Все, з чого складається характер молодших підлітків, все, що вони беруть з собою в доросле і самостійне життя, закладається їм в першу чергу в сім'ї, в години сімейного спілкування і дозвілля. Сім'я — це перше середовище, де розвивається особистість, де діти отримують перші відомості про різноманітність і складність навколишнього світу, про добро і зло, де формуються звички і навички, світогляд і життєві плани, потреби і схильності. Саме в сім'ї розвивається вся гама емоцій і почуттів, саме через сім'ю молодші підлітки набувають соціального досвіду і переймають традиції. Саме в сім'ї відбувається складний процес формування громадянських переконань, вимогливого ставлення до себе та інших, жалю та співчуття до людей.

Люди думають, що добрі сімейні стосунки не виключають розбіжностей у поглядах і протистоянь. Але в хорошій, дружній сім'ї вони вирішуються без роздратування, без приниження людської гідності як дорослих, так і дітей, за будь-

яких обставин не буде крику, взаємних образ, люди будуть поважати думку один одного, цінувати авторитет батьків.

Завдяки хорошому мікроклімату в сім'ї, доброму слову та авторитету батьків молодші підлітки виростають повноцінними особистостями, у яких є привиті правильні моральні цінності, орієнтири на життя та які здатні до співчуття та жалю до інших.

Дотримання цих умов може сприяти успішному сімейному вихованню та формуванню гармонійних стосунків у родині.

РЕЗЮМЕ

В умовах науково-технічної революції та економічного розвитку України проблема умов успішного сімейного виховання молодших підлітків залишається актуальною.

Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми курсової роботи: «Умови успішного сімейного виховання молодших підлітків».

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською та англійською мовами, списку використаних джерел та додатків.

Обсяг роботи складає 32 сторінок. У списку використаної літератури 23 джерела, зокрема 6 – англійською мовою.

У першому розділі роботи обґрунтовано роль сім'ї у вихованні молодших підлітків та дослідження видатних вчених. Визначено функції та стилі сімейного виховання.

У другому розділі розкрито особливості сімейного виховання, формування адаптивних здібностей та проведено дослідження у формуванні особистості молодшого підлітка.

Ключові слова: формування особистості, виховання, спілкування, емоції, любов, підтримка

ABSTRACT

In the conditions of scientific and technical revolution and economic development of Ukraine, the problem of conditions for successful family education of younger teenagers remains relevant.

The social and pedagogical significance of the problem led to the choice of the subject of the course work: "Conditions of successful family upbringing of younger teenagers."

The coursework consists of an introduction, two chapters, conclusions, a summary in Ukrainian and English, a list of used sources and appendices.

The volume of the work is 32 pages. There are 23 sources in the list of used literature, including 6 in English.

The first chapter of the work substantiates the role of the family in the upbringing of younger teenagers and the research of outstanding scientists. The functions and styles of family education are defined.

The second chapter reveals the peculiarities of family upbringing, the formation of adaptive abilities, and conducts research on the formation of the personality of a younger teenager.

Key words: personality formation, upbringing, communication, emotions, love, support

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бесіда з батьками. Батьки як важливий приклад для наслідування.
<https://vseosvita.ua/library/besida-z-batkami-batki-ak-vazlivij-priklad-dla-nasliduvanna-375183.html>
2. Біла І. М. (2016). Структурна модель розвитку здібностей в онтогенезі. Київ: “Віваріо”.
3. Біла І. М. (2017). Формування адаптивних здібностей дітей в умовах сім’ї. Київ.
<https://lib.iitta.gov.ua/710050/1/8.pdf>
4. Боченко О. В. (2014). Основні ідеї виховання та навчання в творах Григорія Сковорди. Харків.
<file:///C:/Users/admin/Downloads/1848-Article%20Text-3594-1-10-20150424.pdf>
5. Бусел В. Т. (2000). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь: “Перун”.
6. Говорун Т. В. (2015). Базові передумови появи та ресоціалізації дітей та молоді групи ризику.
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_8\(1\)15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_8(1)15)
7. Йовенко Л. П. Суть та функції родинного виховання українців.
https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/24/visnuk_15.pdf
8. Макаренко А. С. “Книга для батьків” – предмет для полеміки навколо педагогічної думки.
<https://studfile.net/preview/9207750/page:6/>
9. Макаренко А. С. Проблеми сімейного виховання.
<https://vseosvita.ua/library/embed/00192d-76ec.doc.html>
10. Сухомлинський В. О. Консультація батьків про сімейне виховання.
<https://zs.zp.ua/wp-content/uploads/2020/02/Sukhomlins-kyu-pro-simeyne-vykhovannia-sayt.pdf>
11. Ужгородська початкова школа “Пролісок”. Енциклопедія сімейного виховання. Батьківська педагогіка

<https://kuzemynprolisok.jimdofree.com/%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2/%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0/>

12. Ужгородська початкова школа “Пролісок”. Помилки сімейного виховання.

https://prolisok.net/?page_id=703

13. Федяєва В. Л. (2021). Сучасна модель сімейного виховання з погляду історичної ретроспективи.

<http://ekhsuir.kspu.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4840/36.pdf?sequence=1>

14. Фіцула М.М. (2000) Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: “Академія”.

<https://studentam.net.ua/content/view/2310/85/>

15. Шкільні твори з української та зарубіжної літератури. Огляд творчості Сковороди Г. С.

https://tvory.net.ua/ukrainska_literatura/statti/1/422.html

16. Яблонська Т. М. (2016). Особливості розвитку ідентичності обдарованих дітей у сім’ї. Яблонська Т. М. (2016 11-12 листопада). Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Віваріо».

17. Яблонська Т. М. (2010). Тенденції та проблеми виховання дітей у молодій сім’ї. Науково-практичний журнал.

https://lib.iitta.gov.ua/5144/1/%D0%AF%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%94%D0%86%D0%A0%D0%A1%D0%9C_1.pdf

18. Bila I. M. (2016). Strukturna model' rozvitku zdibnostej v ontogenezi. Bila I. M. (2016 November 11-12). Socializacija i resocializacija osobistosti v umovah suchasnoho suspil'stva. Kyiv: «Vivario».

19. Goleman Daniel. (2009). Emotional Intelligence. The 10th Anniversary Edition. New York: "Copyright".

20. Govorun T. V. (2015). Bazovi peredumovi pojavi ta resocializacii ditej ta molodi grupi riziku.

[http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_8\(1\)15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_8(1)15)

21. Hurlock E. B. (1959 January 1). Developmental Psychology. Mcgraw Hill

22. Jablons'ka T. M. (2017). Osoblivosti rozvitku identichnosti obdarovanih ditej u sim'ii.

<https://lib.iitta.gov.ua/710050/1/8.pdf>

23. Richard M. Lerner & Laurence Steinberg (2004). Handbook of adolescent psychology (2nd ed.).